

Kemény Zsigmond naplója

(részletek)

1846

JÚLIUS 27^{kén}

Reggel regényt írtam keveset és hivatás nélkül. - A reggelizés alatt Wesselényivel elbeszéltek: mily jó volna Teleki Lacit középvezetési követé tenni. Egyszersmind monda Wesselényi, hogy hajlandó a jövő közgyűlésen föllépni, de csak úgy, ha barátai e tettet célszerűnek tartják, s ha attól félni nem lehet, miként a megyei kis civakodásokban tekintélye megtámadtatik és nézeteivel kisebbségben maradand. - Elolvastam Kuthy Hazai rejtelmek című regényének 5-ik füzetét: az előbbeni füzeteket nem láttam; az utóbbiakra nem vágyom. - A vadaskertben ebédeltünk; délután olvastam az Annuaire de l'économie politique 1846-ik évi folyamából. - Beszélgettünk Anderkóval Mickiewiczről s főleg ennek azon állításáról, hogy a szláv népek semmi organizáló tehetséggel nem bírnak. - Estvefelé Jósika Leóval kolozsvári dolgokra tértünk át és többnyire mindig Kendeffi Tinit emlegettük. Én érdekeltetem Tini iránt, ő szerelmes belé.

JÚLIUS 28°

A napot megint regényíráson kezdtem; de „invita Minerva”. Az idő rossz s kedvem is. - Elolvastam három számot az Allgemeine Zeitungból és kettőt az Erdélyi Híradóból. Bepillanték az Annuaire de l'économie politique-be, s ott az ausztriai birodalmat illetőleg ezen pénzügyi adatokat találok:

1° Jövedelem (1845)

Egyenes adó	48.000.000
Közvetett (vám, accisa, dohány)	81.000.000
Uradalmak, bányák	4.750.000
Különböző cím alatti jövedelmek	14.500.000
Rendkívüliek	6.250.000
	154.500.000

2° Kiadása

Adóssági kamat és törlesztés	67.000.000
Civillista	5.500.000
Külügyek	1.580.000
Belügyek	23.000.000
Had	50.000.000
Közüktatás	3.900.000
Rendőrség	9.000.000
Magukat előadó költségek	2.750.000
	162.730.000
tehát évi fogyaté	8.230.000

Az ausztriai birodalom adóssági öszvege 1.014.000.000 forint, s következőleg körülbelül 7-szer több mint évi jövedelme. A deficit távol eső korszakra látszik visszamenni.

Ebéd alatt beszélgettem Miklóssal több tárgyak közül leginkább arról: hogy a katonaadás kérdése minő hatással leend a nép kedélyére, ha 16 év után ez országgyűlésen felhozzatik most először, s ha hamarabb fog elhatározatni, mint az úrbérben alkotandó törvények megerősítettének? - Régi eszmék s nem is érdekesek.

Szólánk a Frankhonban divatba jött bölcső intézetekről, melyekben csecsemők vétetnek föl és tartatnak kétéves korukig, hogy az anyáknak idejük legyen gyárokban és kézmunkával keresni élelmöket. Ezeket hasznosoknak, de aránylag költségeseeknek s leginkább csak az iparúzó városokban létesíthetőknek tartók. - Délután négy számot olvastam el az Allgemeine Zeitungból. - Hozzáfogtam Peregriny Mythológiájához. - Estéli fél nyolcra pisztollyal lőttünk én és a báróné. A szerencse nemigen szolgált nekem, mert 12 lövésből csak négy feketém volt, s kettő sürolt ugyan feketét, de a golyó központja nem esvén be, a számlálásból kimaradt: ellenben a báróné 8 feketét talált. - Lövés után vacsoráig Peregrinyt folytattam. Tizenegy órakor meglátogatott Róza, a szép kovácsné. Ő azt hiszi, hogy férje főbe lőné, ha megtudná e kalandját. Mondják, miként bösz féltékeny. Nem munkás embernek, ki aztán mélyen alszik, való e szenvedély.

JÚLIUS 29^{én}

Vendégem csaknem hajnalig ült nálam, s én tompa, munkára alkalmatlan vagyok. - Örökké nélkülözés és túlélvezet közt tölt életem. Nem valék soha képes mértéket tartani, - vagy életunalomra vitt a józanság, vagy megcsömörlék a gyönyörökben.

Minthogy regényt nem írhatok, sétálni az esős idő nem enged, álom szemeimre, bár keressem, nem jön, - könyvekhez kell folyamodnom. - Nem foghatom meg: hogyan tudok valamit, miután rendszerint vagy az írásban, vagy a kicsapongásokban elfáradt lélekkel s megbutult ésszel nyúlok könyvekhez. Tán innön van, miképp igen sok adat oly gyöngén akad meg agyamban, hogy az életbe soha rá nem emlékszem, s csak midőn a képzelődés fölmagasztított, csak midőn szónoklok vagy munkát írok, tűzi véletlenül magát elő. - A Französische Lustschlösser-t Laubétól kezdem olvasni. Sok dicsérő bírálatot láttam már e könyvről, de mostanig kezembe nem keríthetem. - Csudálatos, hogy nálam mindent a véletlen szokott elhatározni. Ma ebéd után Wesselényivel beszélgettünk afelől: célszerű volna-e magamat követté választatni? Én kijelentém - s ami igaz is -, miként legkevésbé sem vágyom e hivatásra. Ő - mint szokása - a haza iránti tartozásokról s más magos kötelességekről tett említést, melyek igénylik, hogy még ellenszenvemet is legyőzve, ne tagadjam meg a közügytől azon áldozatot, hogy akkor is fáradjak, mikor sikert nem remélek. Én, mivel Gyulai Pál című regényemet akkorra jobbrészt bevégezhetem, új szépirodalmi munkához pedig csak egy kevés kipihenés után szándékom kezdeni, ajánlám magam, ha kívántatik, követségi kandidátusságra, mert egyébaránt is a diéta hosszason most nem tarthat, s így általa alig hátráltatom dolgaiban. De hozzátevém, miként csak úgy vállolhatok követséget, ha hírlap is leend kezeim közt: részint mert a mi ügyünket az Erdélyi Híradó nem fogja képviselni, s így organra van szükségünk, ha hatállyal akarunk működni; részint vagyoni viszonyaim is az irodalmi segédforrások nélkül könnyen zavarba jöhetnének, kivált miután a követi diurnumot valószínűleg annak kell átengednem, ki maga fel nem lépven, helyt csinál számomra. Ezt Wesselényi is helyesnek találván, sürgetett, hogy ránduljak pár napra Pestre Eötvösékkel hírlapi tárca fölött egyezkedni. - Hónap tehát indulni fogok. Pénzemet fölszámlálám, és találtam 4 aranyot és 300 pengő forintot 32 krajcár híján. Ezzel megjárhatom, sőt remélem, még marad is. - Holmiimat rakosgatni kezdem. Péter, a legényem, itt marad - csak egyedül akarok menni. Kolozsváron gyorssekérre ülök. A jövő hónap 14-kén viszont Kolozsvárt, s onnan rögtön Zsibón leendek.

- Regényemet s a hozzá szükséges iratokat és könyveket magammal viszem, mert erős eltökélésem az úton is dolgozni.

Miután kevés poggyászaim körül motozni, rendezni meguntam, megint Laubéhoz fogtam, de alig olvastam pár lapot, s már pisztolyászatra hívnak. A báróné lőtt kettőt, s csak egyszer találta a feketét, én is kettőt lövök oly szerencsével, hogy egyik golyóm a feketébe ment, a másik pedig éppen szeget talált. A bárónéra következően sor, azt mondta, hogy most nincs jó hangulatban. Ez okból az egész lövöldözés elmaradott. A bizonyos, hogy a báróné Erdélyben legjobban lő; de az is igaz, hogy amikor őt meghaladni találom, mindig vagy ő, vagy Miklós kapnak okot a verseny félbeszakítására. Legjobb, ha vagy két golyóval hátrább vagyok, így leghosszasabban élvezhetek. Kár ezt felednem! - Jókor fekszem le, hogy kelhessek korán. Laube vezessen álomba.

JÚLIUS 30^{ka}

Sorsom megint ragad Kolozsvár felé, melyet régen annyira szerettem, de közelebből csaknem egy esztendeig gyűlölék. S most?... Nem kívánok már egy nőtől sem többet, mint barátságot, ha szilárd, s élvezet, ha ingatag. Így jó idő telhetik Kolozsvárt. És a szerelem? - hagyjunk fel vele örökre!

Reggel meglehetősen sikerrel írtam regényt: azonban több hajlamom volt okoskodásra, mint kedélyre és képzelődésre. Nálam már a poézis nem vestatúz, hogy szünetlen égjen, de egy villámlás, mely a beírt ív sötét és üres láthatárán egyszer, kétszer lobban át. Különös, hogy midőn legtöbb költszetem volt, semmi munkát nem írtam. Utoljára is úgy vagyok, mint azon hipochondriás nőtlen úr, ki mindig azon töprenkedett: hány lény vádolja őtet az égben negatívus gyilkossággal, kiket ő földünkre nemzhetett volna, de ezt tenni elhanyagolta!

A Pesti Hírlapból hat számát elolvastam. Keresztülfutottam a Hetilap hét számján. Megint a Pesti Hírlapból 8 számot. Viszek magammal: 7 nadrágot, lajblit 4-et, nyakravalót 5, frakkot 1, atillát 1, kaputot 4, inget 6, lábravalót 3, zsebkészkenőt 3, fuszeklit 6 párt, kalapot 2. (Az itthon hagyottak lajstromát magammal viszem.) - Vettem át Wesselényi Miklóstól 15 pengő forintot sorsjegyekre, átadom Stullernek. - Indultam délután négy órakor. Az idő borongó volt. Szekeremben egyedül ültem; unni kezdém magam, s hogy szórakozást szerezzek, fordítgatni kezdtem Vergilius különböző helyeit - mint eszembe ötlöttek - hexameterekbe. Leginkább vonszott magához a Georgiconnak azon része, melynek kezdő verse ez:

Ille (sol) etiam extincto miseratus Caesare Romam.

Rövid időn oly sikerrel haladtam a verskészítésbe, hogy ha minden nap így tudnék áttenni, bizonyosan egy év alatt túleshetnék egész Vergiliuson.

Csak midőn a drági kastély kiemelkedett a sötétből hagytam föl a fordítással.

Más nem volt otthon, mint az öreg báróné. Meglehetősen töltöttem az estvet 11-ig.

Álomra Laubét olvastam.

JÚLIUS 31^{ke}

Esős időben indultam Drágból, s minthogy az én előfogataim lassúaknak látszának, a Wesselényi Ferenc Kolozsvárra bemenő szekérére ültem és rakatám föl poggyászaimat. De a legényem a kulcsot magánál felejté, s így én, noha 2 órákor érkeztem meg Kolozsvárra, hatig - míg szekeremen a legény megjött - bezárt koffereim mellett - melyeket fölhyittatni lakatossal s oly állapotban hagyni visszaérkeztemig nem mertem - állván, szünetlenül készültem lehordani Pétert. De midőn látám érkezni a szekér közepébe ülve oly kikerekített hassal, mint egy szenátoré s oly komoly nyugalommal, mintha nálánál senki jobban nem számolt volna kötelességeivel és az élettel, - nevetni kezdék, s így a szidás elmaradott.

Meglátogattam gróf Rhédey Jánosnét, hol sok ösmerőseimmel találkoztam. Ott vacsorálék, és csak 11 órára kerültem haza.

Amióta falun tartózkodtam, úgy jön nekem, mintha kelletnél valamicskével több frivolitás uralkodnék dámáink társalgási modorában.

AUGUSZTUS 1°

Reggel a szerkesztőség egyik tagját látogattam meg. Vásárlék 1 quakert, 1 kaputot, 2 mellényt és 2 nadrágot. - Teára Teleki Lacihoz voltam híva politikai dolgok fölött értekezni. Mondá a követ-utasítások tárgyában Bethlen Jánosnál tartott tanácskozmányok eredményét, mely abban összpontosult, miszerint most igyekeznek 1° általános s minél kevesebb részletekre kiereszkedő utasításokat készíttetni a megyéken, - 2° mindazt, mi a rendszeres bizottmányok munkálatait s így az úrbért is tárgyozzák, mellőzni fogják, s csak általában e munkálatoknak a törvényhatóságokkal közöltetését sürgetendik. - Fölhozta Teleki Laci, miként a konferencián Bethlen János hírül adá, hogy én is hajlandó volnék követséget vállalni, - mire abban állapotdakt meg, hogy ezt közérővel előmozdítani igyekeznek. Én is fölhoztam Lacihoz menetelem fő okát: hogy nyilatkozzék, akarja-e elvállolni a középszolnoki követséget, mert ez esetre felhatalmaztatásomnál fogva ígérem, hogy az egész opposzió elválasztatásán munkálkodni fog. Ezek részint négyszemközt, részint Döbrentei Gábor és Weér Farkas előtt folytak. - Időnk különben jól tölt.

Délben Kendeffyéknél voltam. Az ebéd alatt igen kellemesnek találtam szép barátnémat, Tinit...

Rhédeynét is meglátogattam. - Estve Biassininál vacsoráltam, hol Bosco mutogatott bűvészeiből.

AUGUSZTUS 2^a

Napom a gyorskocsin tölt el érdektelen társaságban unalommal.

AUGUSZTUS 3^a

Délre Debrecenbe értünk, hol a fogadóknak szállást sem kapék. Kovács Lajos keresésére indultam: de ez a város által a Tiszaszabályzó társaságnak adott nagy lakomán volt. Egész hatig vártam egy kávéházban rá. Ekkor érkezék Riskó Nácival. Mondá, hogy Széchenyi sokat emlegetett, s félt, hogy megérkezni sem fogok. - Színházba mentünk. Itt Zoltán Jancsival, Eröss Lajossal és Abonyi Pistával úgy elfecsegtük az időt, hogy magáról az adott darabról semmi képzetem sincs. Az első fölvonás alatt Dessewffy Emillel ösmerkedtem meg, mivel

Gyerő Jenő álnév alatt erős polémiát folytattam. Ő akkor is tudta, ki vagyok, s noha éles valék irányában, mégis felszólított, hogy hírlapjában dolgozzak kritikákat. Mit én el nem fogadhattam. Ezen múltak említésén kezdődék beszédünk; de sok más tárgyra is kiterjeszkedénk utóbb, s elváltunk egymástól, úgy hiszem, kölcsönösen minden vonszalom nélkül egymás iránt.

AUGUSZTUS 4^{én}

Botka Imréékhez szállottam; társaim voltak Imre, Eötvös Miska, Kovács Guszti és Nagy Ignác, ki Kovács leányt tart nőül. - A szabályzó gyűlésre indulván tudtam meg, hogy Széchenyi sokat tudakolt felőlem még tegnap, s hogy a Lóhoz akart vacsorálni menni, hogy velem találkozhasson, s hogy Kovács Lajosnak meghagyá engem reggel 9 órára hozzá vezetni, de ő elaludta az időt s csak fél tízre ébredett fel.

A gyűlés tárgyai és szelleme nem e naplóba valók. Egyébaránt egypár óra alatt meggyőződtem, hogy csak Széchenyinek van a tagok közt praktikus esze, s hogy leghatályosabb szónokjok Kovács Lajos, legpopulárisabb - noha nézetem szerint eléggé közepszerű talentumú főhivatalnokok - Perényi Zsiga. - Széchenyi iránt, kit különben sokan nem szeretnek, akkora bizodalom volt, hogy a Tisza-ügyben felelősség mellett teljes hatalmú diktátorrá akarták tenni.

Szűcs tanárnál ebédeltem.

Délután Botkáékkal a vásárt jártuk meg.

Hatkor a könyvtárban valánk, s itt bécsi ösmerősömet, Lugossi tanárt láthattam, s megösmerekedtem Szilágyi Istvánnal, egy talentumos fiatal nyelvbúvárral. - Estve színházba menénk, hol Dupuis mutatványait látók, estve vacsorára a Lóhoz mentünk, midőn a nagy teremen végigmennék, látám, hogy Széchenyi, kivel én sohasem találkoztam, egészen felém fordult, s fölfont szemöldökkel hosszason nézett rám. Ekkor székéről felkel Kovács Lajos, kinek ottlétét nem vettem észre, s monda, hogy Széchenyi akar velem megösmerekedni.

Ajánltatám a grófnak, ki Károlyi György mellett ült. Ő kezem megszorította s kezei közül ki nem bocsátván monda: rég vágytam önnel megösmerekedni. Munkáját olvastam. Sokszor gondolkoztam: fölmaradhat-é fajunk? Van-é jövődjöje a magyarnak? S higgye el ön, hogy fajunk egykori fölvirágzása iránt kevés ok győzhetett volna inkább meg, mint az ön könyve, mint az, hogy nálunk most ilyszerű politikai írók támadhatnak. Találkozzunk együtt többször, úgy is reméllem, rövid időn szorosabb viszony fog egymáshoz kötni.

Én is mondtam neki valamit, de sem különösen elmést, sem igen ostobát. Ezzel elváltunk, s minthogy azon asztalnál nem volt hely, egy másiknál rendeltem magamnak vacsorát. Széchenyi egy óra negyed múlva távozott, mert már késő idő volt. Sokat kacagtam rajta, mert muzsika lévén, összeüté bokáját, s magyar tánclépések közt cibálta Károlyi Gyurit magával ki.

AUGUSZTUS 5^{én}

Kilenc órakor Tisza-konferenciába mentem, mely zárt ajtóval folyt ugyan, de barátaim által csakugyan, minden szabadkozásaim dacára beunszoltattam.

Alig mulaték ott egy negyedét, Kovács Lajos lép a terembe, s felém jövén mondja, hogy Széchenyi velem akar beszélni.

Tüstént átmentem hozzá. Éppen egy fuvolán bús nótákat próbálgatott. Mihelyt beléptem, lecsapta a hangszerét, előmbe jött, kezét szorított és leültetett maga mellé. Még reggeli pongyolában volt, egy csíkos nadrágban és egy kurta bonjourban. Hosszason beszélgetett a kormányhatalmi viszonyáról, régebbi összeköttetései felől Wesselényivel és végre Kossuthról.

Ezzeli minden érintkezéseit így adta elő:

Midőn Kossuth megindítja a diétai tudósításokat, nagyon kezdtek neki hízelkedni még az oly emberek is, kik közönségesen hiúknak nem tartattak. Ez bosszantá őt (ti. Széchenyit) s arra bírta, hogy még némileg ki is mutassa, miszerint előtte felette közönyös, hogy a diétai tudósítások írója mily móddal dicséri őt vagy akarja lerántani. Ezalatt Sztáray Albert gróf kétségtelen adatokra támaszkodva, mondá ki s terjeszté, hogy Kossuth Zemplén megyében oly tényeket követett el, melyek mocskosak. Midőn tehát Kossuth első látogatását akarja tenni Széchenyinél, ez őt el nem fogadta. A gróf, naplójába, melyet rendesen visz, tüstént beírta, hogy a fiatal ügyészt egyedül azért nem engedte szobájába lépni, mert helyesen vagy helytelenül rossz hírben áll, - ő pedig azon ügyért, melynek szolgálatjára szánta el életét, szilárdul elhatározta magában, senkivel, ki rossz szagban van, érintkezésbe nem jönni.

Hosszas időig e jelenet után semmi dolga nem volt Kossuthal.

De midőn a Pálffy reakciója elkezdődik, s már látszott, hogy a kormány a tudva lévő üldözéshez fogand, Wesselényi följelenté a kaszinóbani bevételre Kossuthot. Mihelyt e hírt hallá Széchenyi és vevé észre, hogy a választmány bizonyosan nem fogja kiszavazni Kossuthot, legott karon ragadja őt, ki mint vendég éppen a kaszinó egyik termében olvasott, és félrevívén, kerekén megmondja neki: az úrnak ide tagul felvétetni nem lehet, a lehető kedvetlenségek kikerülésére tehát kérem, húzza tüstént nevét ki az ajánlottak közül. Ezt Kossuth, ki igen konfundálva volt, meg is tevé. A gróf megint rögtön naplójába írta, hogy ezen embert csupán azon tekintetből üzte ki a kaszinóból, mert a kormány előtt okkal vagy ok nélkül veszélyesnek tartatik, ő pedig azon fiatal vállalatoknak, mik általa létrehozattak, csak úgy ígér erősödést, ha mindjárt elején nem fognak az igazgatás előtt rossz színben állni.

Harmadik érintkezése volt Kossuthal, midőn ez a börtönből kiszabadult. Ekkor jelenté Széchenyinek, hogy tanácsát óhajtaná kérni azon pénznek mire fordítása iránt, mely családja számára gyűjtetett, de amelyet ő, miután kiszabadult s háznépét saját szorgalmával eltarthatja, becsületérzésénél fogva köteles maga hasznára el nem fogadni. Széchenyi ekkor nem mondá meg, hogy Kossuth nála nem udvarolhat, de a grófnéval úgy értekezett, hogy tíz perccel a Kossuth megérkezése után lépjen be szobájába, s így szakítsa félbe az értekeződést. Mi meg is történt. A gróf a történeteket viszont naplójába fölírta, de én már elfelejtettem: minő indokokkal támogatva.

Negyedszer találkozék Széchenyi Kossuthal a fiumei ügyben tett útkor. Ekkor a gróf így gondolkodék: most az én befolyásom megállapítva van, s kevésbé kell félnem attól, hogy az igazgatás utamban áll csak azért, mert oly emberekkel, kik általa rossz szemmel nézetnek, hozom magam összeköttetésbe, nem árt tehát megpróbálni, hogy a Kossuth segítségével is mit lehetne lendíteni a fiumei differenciák kiegyenlítésében. Ezért találkozik Kossuthal, s megmutatja neki naplóiban azon helyeket, melyek róla szólanak s motiválja eddigi eljárását. Beszélget a napirenden lévő több kérdések felől, s úgy találja, hogy Kossuth sokat szelídült; ezen már csaknem kezd örövendeni. De mi történik? Mihelyt más klímába lépett Kossuth és pesti barátai közt találta magát, megint a régivé vált, s hogy új zavart csináljon, bedobta a gyűlésre a horvát kérdést. Sőt még azt is beszélgeté - így végzé vázlatját a gróf -, mint barátaitól hallám, hogy én őt misztifikálni akartam, őt én, ki nem abban a helyzetben vagyok,

hogy egy Kossuth Lajcsira rászoruljak. Bánom is én, akármennyi bolondságot csinál Lajcsi és tisztelt barátom, ifjabb Szabó Pál.

Ebből áll - mondá a gróf - Kossuthtali minden érintkezéseinek rövid kivonata.

Míg ezeket és a többieket mondá, Széchenyi mindig a legjobb humorban volt. Aztán rettentő mozgásokban vala. Most a díván egyik, majd másik szélén hintázott. Néha sétált, néha vállamat verte. Most törökösön összefogta lábát és arra ült, majd meg tarka nadrágát egész térdeig feltépte, és míg lábát magasra lógotta, feje a díván hátának alsóbb részein nyugvék.

Én hoztam elő neki erdélyi dolgokat, s hogy megelőzzem a hírlap megindítása iránti beszédet - mint amelyben a szerkesztőség átvállolása iránt legalább ezúttal tagadó választ szándékoztam adni, ha ti. nyilatkozni kényteleníttetném - csakhamar elmondám, hogy barátaim kérésire nem vonakodtam Kolozsvárt megígérni valami városi követség elvállolását. És éppen azért sietek Pestre, hogy a Pesti Hírlap szerkesztőjével egyezzem az erdélyi ügyek vitelének átvállolása iránt; mert csak ha hírlappal jöhetek összeköttetésbe, hiszem követi munkásságomat hasznosnak. Egyábránt még az is bizonytalan: megválasztanak-e képviselőnek. Ha nem, azon esetben Pestre költözöm. - Lehet, hogy e nyilatkozat célját észrevette, lehet, miként Kovács Lajos által, kivel előre közlém nézeteimet, figyelmezteték: elég hozzá, hogy Széchenyi a hírlapügyet elő sem hozta, hanem mint mondám fönnebb, a legelmésebben beszélgetett sokféle tárgyról és a legtarkább kedélyvegyülettel.

Közben sok embert jelentettek be, én menni akartam, de ő tartóztatott. Egyszer a komornyikja jelenti Wodianert. Én ezen gazdag tőzsér nevére kalapomhoz nyúltam, s búcsúzni készültem; de Széchenyi mondá: kérem, mulasson még vagy öt percet, hogy addig unja meg Wodianer az előszobában, mert röstellem vele most találkozni. Én ülök még vagy tíz percig, de Wodianer az előszobában várni teljességgel nem unta meg, és az engem kikísérő gróf szeme legelőbb a tőzsér nyájos arcával találkozik.

Széchenyitől a konferenciába mentem, noha biz a zárt ajtóju volt, de ösmerőseim szíveskedtek mégis bevezetni.

Délben a Lónál voltam.

Délután megint tanácskozmány.

Meglátogattam Szentiványit, a helytartósági tanácsnokot.

Estve színházba mentem. A harmadik padon ülök s egy úrral beszélgettem. Midőn egy kéz nyúl hozzám. Felé tekintek. Széchenyié volt, ki az első padban ült; de szavamról megösmert. Egypár közönyös szót szólánk.

Estve a Kisfaludy Társaság által kiadott népdalok olvasása mellett aludtam el.

AUGUSZTUS 6^{ika}

Tegnap későn fekvén le, szokásom ellen hét óra körül ébredtem föl, s ritkán valék életemben oly ostoba. Egy óra beletölt, míg felöltöztem; mert amire csak rátettem kezemet, az bizonyosan eltévedt, s amit csináltam, az mindig fonákul ütött ki. Ezen szórakozásom vagy kábultságom miatt oly indulatba jövék, hogy öklömmel szünetlen ütöttem koponyámat, de mégsem akart kiémedni. Ily nyomorult hangulatomból Kovács Lajos segített ki, mert meglátogatván, rövid idő alatt annyit beszélt bajairól, a Tisza-ügy bonyodalmáról és Széchenyi apró zsarnokoskodási felől, hogy rögtön kitisztult fejem és alkalmassá lettem a társalgásra.

Tizenkét órákor gyűlésben valék. Itt a gróf fényes beszédet tartott, s úgy vezette a tanácskozást, hogy meggyőződtem, miként ő a legirtóztatóbb zsarnok és a legkellemesebb ember. Sokan haragudtak rá, s minden bókolt neki. Egyébaránt, mikbe ő a gyűlést bevonta, a formák és régibb határozatok szétdúlásával, azok mind idvesek voltak. Ő egyedül a praktikus ember, a többiek kontárok. Diktátori hatalommal ruháztaték föl.

Délbe a Lónál ebédeltem.

Midőn ebéd után szomszédomnál, Bónisnál valék, belép Kovács Lajos s mondja, hogy Széchenyi és Károlyi György meghívnak egy kiszekerezésre valami debreceni úrnak - kinek nevét feledém - másfél órára fekvő mintagazdaságába. Az indulás ötkor leend Széchenyitől.

Megjelentem Kovács Lajossal a grófnál, kinél akkor még csak lakótársa, Szentiványi tanácsnok volt. Néhány perc múlva érkeztek a szekerező társaság többi tagjai.

A mintagazdaságba 4 kocsin következők menénk el: Széchenyi gróf, Károlyi György, Szapáry gróf, Andrássy Gyula gróf, Semsei, Bretzenheim herceg, Dessewffy Emil, Kovács Lajos és én. Igen jó időnk tölt. Széchenyi ritkán vala elmésebb. Sokat faggattuk Dessewffyt a *Devalvatoráért* és *Plebeusáért*. Ő kétségbeesett, hogy megmondám, miképp Vida Károly azon alakos, ki e nevek alatt támadja meg régi elvrokonait és szidja Andrássy Gyulát. Beszélénk sokat a kormány politikájáról s csipdestük, Andrássy, Kovács és én Dessewffyt, kit Széchenyi gróf védelmezett. Emil keserűségében azt mondta, hogy meg van győződve, miképp mindhárman idővel véle egy zászló alatt fogunk harcolni; mert minden kitűnő talentumú és mérsékelt gondolkozású ember végre átlátandja, hogy csak a kormánnyal és a kormány által lehet nagyszerűen hatni a haza boldogságára. Andrássy tréfáson mondá: sőt inkább minden erőnkől igyekszünk őt összemorzsolni s pulverizálni, mert nincs szükségünk oly elváltoztatóra. Széchenyi közbeszólt: barátim!, mi az az elv? Konzekvencia? - Kuruc politika és kuruc siker: semmi egyéb. Legyen elvünk a haza boldogsága, így vagy úgy. Én sohasem pisiltem a szél ellenébe, hogy magam el ne mocskoljam, hanem most délre, majd északra.

Visszaérkezvén estve fél tízre Debrecenbe, Széchenyin kívül a többiek fagylaldába menénk. Itt a Heves vármegyében történt felpofozásáról két bihari konzervatívnak volt szó, és arról, hogy a kormány nagy többséggel bírand az alházban, és a mágnások tábláján legfeljebb tíz megbukott hivatalnokkal szaporodik az ellene opponálók száma, mi éppen nem nagy mennyiség. Ezeket Dessewffy állítá és demonstrálgatá. Mondotta továbbá, hogy Apponyi formulázva és cikkezve adandja minden haladási terveit elő. Kérdé Kovács: mikből fognak azok állani. Mire ő felelé: ezt kegyed alkalmasint hallotta már mástól nagyjába. Egyébaránt az a taktikánk, hogy egészen az országgyűlés kinyitásáig terveinkből hírlap útján és közgyűlésen minél kevesebbet reveláljunk. Meglátja: mennyire meg fog lepetni a haza Apponyi előterjesztményei által.

Még két apróságot kell e napról följegyezni: Andrássy külön beszéllett velem arról: hogy költözzem Pestre, s ők az én munkásságomra támaszkodva alkotnak egy progresszista pártot, mely ne ellenezze a jót csak azért, hogy a kormánytól jön, s ne fogadja el a rosszat csupán azért, mivel Kossuth Lajcsi mondja. - Én neki általánosságokba válaszoltam, mert hívé, hogy a mostani körülmények közt sem neki, sem a nagy grófnak olyat nem ígérhetek, mi kezemet idő előtt megkösse.

Dessewffy még engem és Kovács Lajost arra szólított fel: gyűlnénk össze bizonyos napon vagy haton az ellenzékből és ugyanannyin az író konzervatívokból, s határozzuk közmegegyezéssel el, minő kérdéseket tartunk a megpendítettekből nem napirenden levőknek, s azokat aztán sem hírlapban, sem közhelyen ne vitassuk. Ő ígéré, hogy e megállapodáshoz fogja szorosán tartani hírlapjában magát. Szintén nem válaszolánk semmi bizonyost javaslatára.

Estve 11 órakor bálba menénk hárman, Dessewffy, én és Kovács, miután egymásnak poros gúnyait egy kapu alatt úgy mint lehetett, keszkenőinkkel letakarítottuk.

AUGUSZTUS 7^{ke}

Ma is, mint közelebről mindig, munkátlan reggelt tölték. Kilenckor Kovács hozzám jön és jelenti, hogy gróf Széchenyi délután hat órakor velem kíván találkozni. - Kovács távozta után népdalokat olvasék, felöltöztem és gyűlésbe menék. Itt a Széchenyi tiszteletére a városerdőben adandó lakomára meghítt Perényi, az ugocsai főispány. - Barátaimmal ebédeltam a Lónál. - 5 órakor a zártajtós tiszai konferenciába s onnan Széchenyihez menék Kováccsal. Itt beszélgettünk vele arról: mennyire kompromittálta magát a kormány Szerdahelyi kinevezése által. Kovács - mint fennebb említeni feledém - kifejezé: mint aggódik a gróf, hogy belebonyolom magam az erdélyi ügyekbe, s erősen fél, hogy majd midőn szükség leend rám, bajosan határozom el magamat, lemondani kolozsvári viszonyaimról s Pestre költözni. Én ezekre nagyon általánosan feleltem volt Kovácsnak, s egészen megütődtem látván, hogy Széchenyinél is rögtön a témára kerül sor. Mert az erdélyi dolgok érintése után mondá Kovács, hogy nem jó nekem követséget keresni, igen sok dologba sodratom magam, s aztán ösmeri természetemet, hogy valamely kolozsvári asszonyba - mint tavaly - belébolondulok, s aztán az isten sem bír velem. - Ezen nyilatkozatából látszék, hogy az én jó barátom mégse tudta jól tavalyi dolgaimat, s igen örvendék, hogy vannak titkaim, melyeknek messze vidékre terjedettségektől eszerint nincs mit tartanom. Széchenyi mondá: hogy mihelyt fenn kitisztáztatnak a dolgok, egy hírlapot szándékozik megindítani. Említé, hogy legalább 30 procentre vetné öszves politikai cselekvőségében, ha törekvései egy általam szerkesztett journal által védetnének. Hozzáfogott a kilátások elősorozásához; de alig beszéllett négy percig, midőn Revitzky volt kancellár szekretáriusa, a rokona belép s mindent összefecseg Velencéről s uráról. Alig menekedtünk ettől, megint hozzáfog Széchenyi, midőn aztán Dessewffy Emil által szakítottunk félbe. Míg Emil a grófnál mulat, én addig a szomszéd szobákba futottam át, búcsúzó látogatásomat megtenni helytartósági tanácsnok Szentiványinál. Csakhamar visszamenék Széchenyihez; de már akkor Kováccsal arról beszélgetett, miképp hasztalanul terjesztik róla, hogy palatinus-ságra vágyik, mert ő ezen provinciára István herceget fogja előmozdítani, s csak azt sajnálja, hogy házossága Olgával nyomorú asszonyi pletykák miatt elmaradt. - Mi engem illet - folytatá - meg vagyok győződve, hogy e házosság által egészen megváltozott volna helyzetünk. Mit gondolnak önök, egy ifjú herceg 300 ezer évi jövedelemmel, kétmillió tőkével, s a szép és kacér Olgával állandóan Budán lakva! - Nem tódult volna-e minden magyar úr Pestre? Mekkora fény, mekkora elegancia terjedett volna szét hazánk fővárosából? Aztán a jövődöre is kellene nézni. Én mondtam mindezt István hercegnek. Itt nem az lett volna fő dolog, mint a falusi lakodalmakban, hogy Pista Penzsit szüzen kapja: - ámbár meg vagyok győződve, hogy ha szintén Olga pezsgős vérű, mégis senki még csak kezét sem szorította jóformán meg, itt, mondom, magasabb célokról lett volna szó. Utoljára is: mi Magyarország jövődője? - Az, hogy az avalsokat visszaszerezze... Higgyék meg önök, hogy ha e szobába véletlenül belépne Miklós cár és Orlov s mi látnók ezen arcokat, melyeken annyi erély s akkora méltóság, - önkéntelen fölkiáltanánk: ezeknek kell a világ urának lenni. - De hogy visszatérjek arra, mit Kemény Zsigó is hallott Erdélyben, nálunk meg egy idő olta beszélének, ti., hogy én palatinus akarnék lenni: abból bizony semmi sincs. Volnék tíz évvel fiatalabb és nőtlen, Bécsbe költözném, s megmutatnám, hogy egyedül tudnék a dolgok élére állani. Bécsben az uralkodik, kinek sok erélye van. Most kék használni az időt, míg őfelsége él. Apponyi erre nem egészen való. Ő szeret minden apróságot maga kidolgozni. Ily pepecsléssel az ember fontosabbaktól marad el. Én másokkal dolgoztatnék... E percben belépett Patay, s látván, hogy Kovács is ott van, visszavonulni akart: de Kovács utánkiáltott: e mégis furcsa, ti azt gondoljátok, hogy mi

mindig titkolózunk. Szivarozni kezdünk, Széchenyi legjobb szivaraiból, melyekből minden darab egy pengő forint. Ezen finom élvezetből csak annyi hasznom vala, hogy fejem kábulni kezdett s valami nyugtalan érzés nyomta idegeimet. Az igaz, hogy hasonszenvi porokkal élven nagyon leszoktam a dohányzásról, ennek tulajdonítom tehát a szivar hatását; mert különben fejem mindent megbír.

Károlyi György lépett be. Az óra hetet ütött. Mi indulánk a városerdőbeli estélyre néhány kocsival.

A kocsiban, melyen mentem, hátul Széchenyi és Károlyi gróf ült, elől Kovács Lajos és én. Széchenyi az egész úton többnyire a tanodabani cantust, melyre a professzorok által tegnap meg volt híva, csúfolta. Utánozta a rossz hangokat, a cantusvezető szeles modorát, Szoboszlai püspök mináját, mellyel mondá: Kegyelmes uram! csak halad Debrecen. Halad, a magos mennykőt!, szóla, ti debreceniek a töltött káposztába a zsír közé néhány darab vaníliát vetettetek, s püspökötök mondja: íme a finom, a gyöngye, a fűszeres étel. Ilyen a ti műveltségtek.

Egy óra negyed alatt már az erdőben voltunk. Széchenyi midőn a kocsiból kilépett, Zalaival, egy gazdag debreceni birtokos feleségével találkozott, ki háznépestől eljött az innepély bámulására. Ennek négyéves leánykáját üzőbe vette, s kergeté homokon és bokrokon keresztül mindenfelé, míg a gyermek szünetlen kiabálá: bácsi, nem tud utolérni. A tisztelt debreceni tanácsosok hihetőleg megbotránkoztak a nagy grófnak ezen apró tréfáin, - hát még ha hallották volna, mint gúnyolá ki néhány perccel előbb a kálvinisták Jeruzsálemének fő templomát, zömök homlokával és vékony szarvaival!

Engem Perényi, az ugocsai főispán, karonfogott és külön vitt, hogy Wesselényi Miklósról beszélgessünk. Alig váltánk néhány szót, Széchenyi gróf, ki már Zalaiék gyermekével megunta cicézni és a vén asszony oldala mellett pihent, meglátván minket, hozzánk jön, s minthogy éppen Wesselényi volt szőnyegen, fejtegetni kezdé: mennyire helytelen volt: hogy az ő régi barátja Ninát elvette s ebből alkalmat vőn Bezerédjt gúnyolni, ki mint mondá, néhány héttel ezelőtt az utcán meglátván őt utoléri, s midőn kérdeztetnék: mi hír van, egész mohósággal felelé: Megérkezett Lux,... itt van Lux,... Szedresre megyen Lux. - De hát ki az a Lux? Lux egy takácsmester és Wesselényi Miklós ipja. De hát, barátom, mért nem viteti Wesselényi Lux urat háznépestől Zsibóra, hogy egy kis kedélyes családkört formáljanak? Én is ezen csodálkozom: válaszolá nekem komoly arccal a jámbor Bezerédj.

Míg ezeket beszélé Széchenyi, az étterem tornácához érkeztünk, s néhány perc múlva vacsorához ülénk.

Rossz ételek, jó pezsgő, sok pohárköszöntések.

Rám úgy emelének poharat (Abonyi Pista), hogy bosszankodnom kelle. Misztikus szavakban adaték elő, miként tölem nagyon sokat vár Magyarország, s miként az ivó biztosan reméli, hogy a pártharcokban szilajjá vált kedélyek közt békítőül, közvetítőül lépek föl. Ez Széchenyire sem tehetett jó impressziót, miután ő Kovácstól hallá, mennyire sok kifogásaim vannak azon hivatás iránt, melyre eddigelé nem annyira meghívott, mint csak kinézett.

Furcsa jelenet fejlődött a vacsora végén, egy óra körül. Már a vendégek nagy része eltávozott. Hetvenből - mert körülbelül ennyin lehettek - alig maradt hús.

Dessewffy Emil, ki szokása ellen kissé leitta magát, egy kerti asztalnál, mint mondá, „szincerizálni” kezdett.

Körüle valának: Eröss Lajos, Andrássy Gyula, Vay Lajos, Széchenyi, Bónis Samu, Kovács Lajos, Kemény Zsigmond és ha jól emlékszem Szapáry gróf.

Ő gondatlan vádokat szórt az ellenzékre, Eröss és Andrassy a konzervatívokra.

Néhány perc alatt, mint a huhut a madarak, üldözőbe vették őt a többiek.

Csak Széchenyi, én s azon harmadik - kiről megfeledkeztem, de tán Szapáry - hallgatánk.

Dessewffy tűzbe jövén, ismét pezsgőt hozatott, és minden harmadik szava volt: igyunk, s legyünk őszinték.

Néhány perc alatt oly dolgokról beszéle, miket józanon elhallgatott volna.

Nekünk többség kell, kiáltá, s meg se mondjuk előre, mire. Mi nem ígérünk semmit és mégis jönni fognak utánunk. Teszünk persze, formulázva fogunk törvénycikkeket előterjeszteni; de nem adjuk nektek azt a diadalt, hogy mondhattok, miképp a töletek elvett zászlók, a töletek betanult jelszavak csábították hozzánk a többséget. Előbb győzelem, aztán tranzakció az eszmékkel. Adó, anyagi reformok, alkotmány körüli változtatás... minden megtörténend, de a konzerváció haladási modorában.

Nincs mért följegyezzem a sok okos és badar szóváltást.

Csak két epizód emlékbem tartása szükséges rám nézve.

Egyik: Dessewffy nagy garra mondá: jöjjetek ti is az én kalapom alá, hiszen in ultimo analysi oly mérsékelt emberek közt, mint ti és köztünk nincs lényeges különbség. Mindnyájon haladni kívánunk kímélve a régi formákat. - Barátom, szólott Andrassy, oly köpenyforgató emberre, mint te, semmi szükségünk. Van nekünk már egy társunk, ki orgánunk fog lenni, s ki mellé örömmel összegyűlünk.

Ezen szincerizálásra én megdöftem Gyula gróf oldalát, hogy már hallgasson el - mit tüstént meg is tön -; de Széchenyi a holdra kezdett nézni húzogatva homlokát, s látszott, mintha semmit sem hall.

Másik: vitatkozás támadt afelől, hogy Széchenyi melyik párthoz szít inkább. Mind Dessewffy, mind az ellenzékiek a pártok gőzkörén felül álló lénynek mondták őt. S eddig jól ment a dolog, és a nagy gróf szünetlen nevetve, midőn elméesebb ötletek jöttek elő, s különösön, ha Emil bökköket kapott, szemével hol hozzám, hol Andrassyhoz vágott. De végre a padról fölpattanva kiáltá Dessewffy: ok nélküli beszédek, Széchenyi tudja, hogy csak velünk, csak általunk tehet valamit. Akármilyen legyen tehát szimpátiája, ő mint okos ember rég belátta, hogy csak addig, míg mi segítjük, mozdíthatja elő terveit. Mihelyt elszakadunk tőle, nem viszen ki semmit. - De csak nélkületek is tehetek valamicskét, mondá sötéten Széchenyi. - Ennyit sem: válaszolta rá Emil, mutatoujját hüvelyken elpattintva. - Te ma nagyon őszinte vagy: jegyzé meg Széchenyi gúnyos mosollyal.

Jóval kettő után ültünk szekérre. Midőn háza előtt leszállván kocsijáról búcsúzám tőle, mondá: remélem, igen gyakran fogunk együtt találkozni. S ugyé ezentúl szorosabb viszony köt egymáshoz. Ezzel megszorította kezem, s oly gyorsan, mint egy húszéves ifjú, futott a kapu kövezetén végig s föl a lépcsőken.

Kovács szállásomig kísért, honnan négy óra után távozék, s én hatkor gyorsszekérre ültem. Nem volt miért a hátralevő rövid idő alatt aludni. Tehát népdalokat olvastam közben szunyókálva.

8^{ik} AUGUSZTUS

Gyorskocsin unalommal s ízetlen emberek közt.

AUGUSZTUS 9^{ike}

Délután két órakor Pestre érkezünk. A sok álmatlanság miatt alig bírtam szememmel, azonban megmosdám, az Angol Királynéval szemben levő kávéházban feketekávét ittam, s így meglehetősen felfrissülve bejártam a várost. Jósika Miklóst keresém, de nem vala hon. - Szállásom a Fejér Hajónál. Estve már a függönyen egy palacférgyet láttam. Szomorú kilátások az éjjelre.

AUGUSZTUS 10^e

Reggel az utcákat róttam. Tizenegy felé elmenék Csengeryhez, kivel még ösmeretes nem voltam. Szívesen fogadott, s nekem ezen ifjú igen megtetszék. Ő most tölti 24-ik évét, s mégis nemcsak győzi egy nagy politikai lap szerkesztésének egyedül rajta nyugvó terhét, de több rovatokat maga viszem és a közgazdászati vezércikkek nevezetes része tollából kerül. Aztán a centralizáció barátait összetartani tudja, és a régi ellenzék embereinél is bírt annyi tekintélyt magának kivívni, hogy kisebb tanácskozmányaikba is meghívassék. - Csengeryvel, ki hozzám szövetkezett s Pesten mulatásom alatt mindig vezetőm volt, elmenénk régi barátomhoz, Vörösmartyhoz. Egy ingben találtuk pezsgőt készítve. Erősen örült látomásom. Wesselényi meg Szász után tudakolt. Emlegettük Zsibón töltött jó időnkét és Deák Ferit. Majd vadásatról, pisztolyásatról, de legtöbbit a jó borokról beszélünk. Ígértem, hogy keríteni fogok neki rózsamálit, melyet mióta Rákóczi György fejedelem borjegyzékei között különösen kiemelt, mindig vágyék az én Miskám megkóstolni. A bor után versek kerültek szőnyegre. Elolvasta egy szép versezetét az országházról. Közlé valami munkája tervét azon őskorból, midőn a kereszténység még nálunk gyökeret nem vert és a pogány kultusz romjai s papjai el nem enyésztek. Ebből jött ki valami töredék Madárhangok cím alatt. Nekem igen tetszék a terv, s ösztönzém kivételére. De ő válaszolta: bizony tán elhagyom; mert félévig kell rajta dolgozzam, - s hogy fizetik! Majd adnának érte 100 forintot. Azt se tudom, megegyem-é, megigyam-é? Potomság!

Kossuthot kerestük Csengeryvel; de nem találtuk hon.

Ebédre a Vadászkiirtbe menék. Szomszédom egy barna bánatusi kisasszony volt, egészen szabad karral és szintén szabad karú s fiatalként öltözködő anyával. A lánynak oly szénfekete s dús fürtjei voltak, minőket én soha nem láttam, bőrszínezete oly kreoli, teste annyira élvre alakult, arca oly komolyan kacér s intelligens volt, hogy én meg tudom fogni azon kedélyhangulatot, melyben valaki nőt veszen el előre meggyőződve, hogy az szarvat tűzend homlokára, - azon hangulatot, melyben a kéj reményéért megbarátkozunk a csalatás valószínűségével. Persze jobb, ha ily néembernek más leendő férje, s mi udvarló. De az első éj!!

A sebes írás közt elfelejtem, hogy reggel Tréfort is meglátogattuk. Csinos szállást tart és szép könyvtára van. Erdélyi dolgokról, úrberről és örökváltságról beszélgetvén, áttértünk a magyarhoni viszonyokra. Felhozá, miként az ellenzék a reform semmi részletei iránt nincs tisztába. A kormánynak majoritása leendő a jövő hongyülésen; de ezt ő nem tartja nagy bajnak. Sajnálja egyábaránt a dizolációt, mely a haladók sorában támadand, mihelyt a kérdések formuláztnak s részletekre kerül a dolog.

Délután 5 órakor Csengery, Tréfort és én Eötvös Pepihez szekereztünk. Budán lakik, még az arénától is meglehetősen távolságban; egyszerű házsorok közt. Csinos udvaron léptünk egy igénytelen, mondhatnám kicsin épületbe, hol az ajtóból jól rendezett és meglehetősen árnyos kertecskére nyílik kilátás. Az előszobától mely inkább pítvar, balra a báróné szobái vannak, jobbra Pepi dolgozóterme, egy olcsó kerevettel, egy kényelmes karszékkal, néhány székkal,

könyvtartóval. Szemben a kerevettel csbukos pipák sorba állítva. - Eötvös rendkívüli örömmel fogadott, s igen felöltő, hogy én - ki eddig csak levelezésben és nem személyes ösmeretségben voltam vele - úgy szerettem őt, mintha testvérem lenne. - Legtöbbet a tábla-bírókról, megyei rendszerről s aztán regényemről beszéltünk. Ő engem igen dicsér, de talán nem mindig helyes szempontból. Mert munkámban tisztán csak a politikus és történelmi részt emeli ki, s míg Gyulainak Báthori Istvánnál követségét rendkívül szépnek tartja - holott ez nézetem szerint közepeszerű beccsel alig bír -, azon jelenetet, melyben Sofronia Cecilt értesíti a Báthori Boldizsárhoz küldött levél iránt, a francia regényírók divatos modorában s hibáival szerkezettnak állítja. Pedig ez nekem kedves szakom. Gyanítom, hogy a közönség is a sikerültek közé számítandja.

Eötvöstől fagylaldába mentem, s onnon Csengeryvel színházba, hol régi barátommal, Egressyvel találkoztam, s megösmékedém Czakóval s Kaján Ábellel (Pack). - Kuthy valami váltókövetelések miatt megszökött Kassára, s így őt - bár óhajtám - nem láthattam.

A Horváth Lazi páholyában meglátván Jósikát, oda siettem, és részint nálok, részint a tudósok páholyában Vörösmarty, Bajza, Gaál és Erdélyi Jancsival töltém a színház idejét.

Csengery szállásomra hazakísért.

AUGUSZTUS 11^{ke}

Reggel nálam volt Vida Károly s elbeszélte azon körülményeket, melyek által besodortaték azon gyalázatos cikkek írására, melyeket Devalváló rovat¹ cím alatt adott ki a Budapesti Híradóba. Az egésznek rövid sommája: *pénzhiány*. Igyekeztem jó tanácsokat adni neki, melyeket el is látszék fogadni. Később Récsy Emil jött s beszélt velem szerelméről, ábrándairól, Hegelről és a professzorságról, melynek megnyeréséhez most, mióta Bibitz pártfogolja, több reménye van, mint eddig volt.

Tizenegykör mentem Jósikához, ki egész délután háromig Jósika István című regényéből olvasatott nekem föl. Ebédre megint a Vadászkütnél voltam és a tegnapi szomszédságot keresém föl.

Kávéházból fagylaldába s innön a Körbe.

A magyar színházba Lindát adták. Hollósy kisasszony lépett tán harmadikszor föl. Belőle barátai többet várnak, mint Schodelné. Én róla keveset mondhatok, mert Horváth Lazi páholyába mentem, hol Jósika, Karácsony Guido és egy barna úr volt, kinek felesége udvarlója - mint mondják - az ifjú Gorove. Ezek s velök én igen figyelmetlenül viseltük magunkat, aztán a harmadik zártszékben meglátván az én bánatusi kreol nőmet Jósika színpadi távcsőjével, mindig őt vizsgáltam, s így a kisebb dolgokra, minő Hollósy kisasszony éneke, nem maradt időm.

Midőn a játék végződött, találkoztam Csengeryvel és Petőfivel, kik vacsorára az Angol Királynéhoz kísérének.

Petőfi néhány érdekes versét deklamálta el.

¹ Lehet, hogy a cím: Devaluationalis rovat. Elfelejtkeztem róla.

AUGUSZTUS 12^{ke}

Reggel egyik kávéházban újságot olvastam. Fél tizenkettőre Jósikához menék, hol már rajtam volt a sor regényem fölolvadásában, s én pár óra alatt keresztülestem az első füzetben.

Délben a Vadászkürtnél a barna leánykával, kinek, fájdalom, nevét nem tudhatom meg.

Ötkor Csengerynél, hol látogatásomra - mint előre mondták - Czákó jött. Hárman bérkocsira ültünk és kimenénk Eötvöshöz, ki kertjében ült nőjével, a legkedvesebb teremtéssel. Rövid időn megérkezett Lónyay Menyhért. Beszélgetésünk tárgya különféle volt, de minden kiváló érdekesség nélkül.

Eötvöstől Kossuthhoz menénk konferenciába a vámügy iránt. Jelen valának: Kossuth, Valero, Szentkirályi, Tréfort, Tóth Lőrinc, Csengery és én. - Semmi új oldala a kérdésnek nem merült föl. Kossuth nagyon közepes elokvenciával védelmezte nézeteit.

Vacsorára az Angol Királynénál valánk Csengery és én.

AUGUSZTUS 13^{ka}

Reggel Récsy látogatott meg. Szokott helyemen a Redoute kávéházban olvastam újságokat és reggeliztem.

Fél tizenkettőre Jósikához mentem, hol 2-öig regényét olvastatta.

A Vadászkürtben ebédeltam a kecses ösmeretlentől távolacska; azonban minthogy jól figyelmezttem, hallám, miként a mama holnap Miskolcra viszi. Nem bosszúság-e ez? Holnap még elmegyek a Vadászkürtbe, mert a leány nehezen szakad el Pestről, s még megfordíthatja a mama szándékát.

Ötkor a fagyaldában találkoztam Jósikával. Onnan menék Csengeryhez s vele a műkiállításba. Három szép tájkép volt, - idegen honból. Egyik rendkívüli hatást gyakorolt rám. Villamos estvét ábrázolt. A rajz nem volt megterhelve s benne minden a legegyszerűbb eszközök által éreték el. Egyetlen vonás jelelé ki, hogy a táj középföldjén tó van, s belőle a villámfény visszatükröződik. Ez oly nagyszerű a művészetben, mint Szophoklész egyik drámájában azon jelenet, midőn az apa egy fiatal görög vezért hosszason kárhoztat, és a leány fölsóhajt: atyám, mint megbántottál engemet! - s e kevés szóba van indikálva szerelme az ifjú iránt. - Én mint rajzoló soha nem tudtam volna csak egy vonást használni egy képletre, s mint író rá nem bökkennék párbeszédeimben oly egyszerűen felséges kifejtésre. Én igen csillámló, igen deklamáló ember vagyok. - Markótól is volt három táj: de közepes. - Az egész műkiállítás silány, és a mi magyar festőink élhetségtelenségét tárja föl.

Körbe s onnan színházba menénk Csengeryvel. Itt sok ösmerőseimmel beszéltem, s midőn föl-fölnézegeték Dessewffyné páholyába, egyik pajtásomtól egy botrányos történetet hallék róla és Szabó Pálról, a Kereskedelmi Társaság elnökéről:

Szabó Dessewffynét kibérelte magányhasználatra. Ez ment darabig; de az én honfinóm - ki már nagyanya, de mégis szép s mégis rossz - kezd visszatérni régi szokásaira. Ebből féltékenység s harag támad. Szabó a háztól elutasítatik. Ez bosszúból embereket bérel, kik Dessewffynét, midőn páholyba lép, lepisszegessék. A kijelelt estve megnyílik a páholy, egy nőalak mutatkozik s elkezdődött a pisszegetés: de a szégyenre kitett nő gróf Szapáryné volt, kinek Dessewffyné ezen estvére átengedte páholyát. - Másnap folytattatik a botrány, mert Dessewffyné egy levélben hírül adja Szabó Pálnak, hogy azon kisgyermek, melyet Szabó magáénak tartott, s melynek eltartására 18 ezer pengőt tett le a bécsi bankba, nem az övé,

hanem Füredié. - Szabó őrvjögött e megcsalattatásért. Szerette volna a pénzt ezen idegen madár által fészkébe költött gyermektől visszavenni. Bécsbe megy, - jár, kel hasztalanul: míg végre történetből nyomába akad, hogy a 18 ezerrel ellátott gyerek a Füredié sem, hanem Dessewffyné, hogy Szabótól pénzt csalhasson, mesterséges módon növelte hasát, s Bécsbe költözve egy szintén terhes kéjhölgy gyermekét vásárolta meg s adá ki sajátjául. - S mit tön Szabó? Bosszúságában ezen dokumentált hírt a világ nyelvére bocsátotta, miből következik, hogy Dessewffyné neve jobban be nem mocskoltatik, mert róla ki-ki tudott régóta szebbnél szebb anekdotákat. De Szabó köznevetség tárgyává vált.

Vacsorára az Angol Királynéhez mentünk, én, Csengery, a két Irinyi, Kaján Ábel, Czakó, Bernáth Zsiga, Pálffy a regényíró, Kelmenfi és Tóth Lenci. Centralizáció, a táblabírák gúnyolása, Kossuth sallangos módáróli elmésségek, Széchenyi furfangos eszéróli anekdoták, Szalay Laci magasztalása, Schedel tudatlanságáróli adatok, színművészet, a francia kamarákban választott követek jellemzése, Cormenin gyalázatos köpönyegváltoztatása és Blanc Lajosról táplált remények - ki valószínűleg a kamarába fog lépni: ezek tevék a társalgás és viták tárgyait. Éjfél után oszlánk el.

AUGUSZTUS 14^{ke}

Tíz órakor Horváth Lazit látogattam meg. Csodálatos, hogy ez a fiú minden hiúsága mellett provokálja az embereket gúnyolódni az ő áldástalan testszerkezetével. Az előszobában egy majmot látunk, mely mintha neki édes fia volna, ez annyira fölzaklatja képzelődésünket, hogy midőn termébe lépünk s ő előttünk áll, az első percekben mindig a két lakos közti család hasonlatosság fürkészése foglaltoskodtat. Mily bolond ez a Lazi! Tartson majmot Karácsony Guido és a többi szép arslán.

Horváth szívesen fogadott, s én jó időt tölték nála a felséges kilátás miatt, mely a Dunára és Gellérthegyre nyílt. Ajánla két szobát lakásul, míg Pesten mulatok. Nem fogadtam el.

Délig Jósikánál regényt olvasánk.

A Vadászskürtben ebédeltem. A szép ösmeretlent nem találám ott. - Más vendéglőbe fogok ezentúl járni.

Fél öttől hatig ült nálam Vida, s ennél fogva az iparkiallítástól megkésve, Wesselényi leányait látogattam meg, s tőlek Kossuthhoz menék konferenciába, hol jelen voltak: Batthyány Kázmér, Ráday Gidó, Pejachevich gróf, Gorové, Tóth Lőrinc, Csengery, Szabó Pál, Vukovics Sabbás, Csanádi. A vámokról volt szó. A kérdés ez vala: miután a vámsorompók eltörlése nem kell az ellenzéknek, mi történjék. Agitáljanak-e a védegyleti közgyűlésen, az irodalomban és a közéletben a Magyarhon és ausztriai tartományok közé vonandó védvámrendszer mellett általánoson, vagy praktikusabb térre vonják az ügyet és csak annyit mondjanak: kormány, nálunk vámsorompók vannak: ez tény. De a Magyarországról Ausztriába viendő iparcikkeken nagyobb terű fekszik, mint az onnan ide hozandókan. Ez igazságtalanság. Egyenlítették ki a különbség, és ha például a börmunkán midőn Ausztriába megy, most hat procent nyugszik, míg ha onnan jön hozzánk, csak másfél: ezentúl legyen mindkettőn hat procent. Minthogy pedig a kereskedelmi egyezkedések kölcsönös engedésen épülnek, tehát mi sürgetünk hat vagy hét tárgyat így kiegyenlíteni, s érettök szankcionáljuk azon nyomasztó s megegyezésünk nélkül létező tény, miszerint a pamutszöveteken a külfölddel szemben akkora vám fekszik, hogy mi mostani fogyasztásunk szerint általa 10 milliót veszünk évenként.

Ha ilyet sem víhat ki a magyar nemzet, akkor a repeal izgalom van napirenden: mondá Kossuth.

E felett folyt a tanácskozás határozott eredmény nélkül, de minden előjellel arra, hogy ezen mederbe fog az opposíció törekvése ömleni. Az egész eszme sajátlag a Szabó Pálé.

Szabó meghívott páholyába, s mi még hallhattuk Az alvajáró utolsó jeleneteit. Hollósy Nellinek felséges hangja, de még igen gyakorlatlan játéka van.

Színházból Czakóval, Pálffyval, Csengeryvel és Petőfivel vacsorára mentünk az Angol Királynéhoz. Ott találtuk Lisznai Kálmánt, Bérczy Károlyt, Tóth Lőrincet s másokat. Nem unalom nélkül tölt az idő.

Felötlő, hogy Petőfiről a vidékeken közönségesen azt tartják, hogy öltözetében külön, borbarát és természetes költő minden műveltség nélkül.

Ezen hírekből most legalább egyik sem igaz. Petőfi mindig vizet ivott, csinos öltözetben jelent meg, és az angol, francia s német irodalommal ösmeretes s beszélni is gyakran szokott franciául.

Csengeryhez mentünk teára Petőfi, Czakó, Pálffy és én. A szépirodalmat tárgyalták vitatkozásaink; Petőfinek volt legtöbb eszméje, noha egy részen látszott némi bizarrság.

Egy órákor érkeztem haza kísértetve Petőfitől, Czakótól és Pálffytól.

AUGUSZTUS 15^{ke}

Alig öltöztem föl, s íme Szabó Pál lép szobámba. Mondja, miként egy közgazdászati munkát írt, mely a napi kérdésekbe vegyülván és állományi viszonyaink tárgyalásába ereszkedván, a bíráló hivatal által az udvari kancellária elébe terjesztendőnek határoztatott. Tudatik, hogy amely munka egyszer Bécsbe fölmegyen, az nem hamar érkezik vissza szerzőjéhez, s nem is kedvező alakban. Kér ennél fogva: kísérténem meg munkájának Erdélybeni kiadását. Én a lehetőségig mindent megtenni ígértem.

Beszélénk a Tisza-szabályzásról. Ő azt kivihetetlennek találá. De mint látszik, elég időt nem vett még szabályzók irányával is megösmernedni. Azt hívé, miképp a töltések fognak főtényezők lenni, holott az egész terv inkább átmetszésekre épül.

Megint hozzám jött Vida, kinek ragaszkodását kezdem unni.

12 órákor a műiparkiallítást nézők meg. Erősen meglepettem. Nem oly kicsin haladás az, melyet Magyarország a gyárok körül fölmutathat, mint ahogy Széchenyi nekem elbeszélé. Posztó, selyem, bársony, üvegtermék több gyárból és felötlőn szép példányokban találhatók. A lengyártás gyöngye, csak Lux küldött szalonokba is bevihető. A gyapotkelték kezdenek emelkedni. A porcelángyártás felötlő haladásban van. Az asztalosmunkák, kocsigyártás és a zongorakészítés jó lábon állanak. Kalapok és kesztyűk elsőrangúak. Sok mintáját láttam a leggyönyörűbb bőrszínezéseknek. A répacukorból oly süvegeket mutatott nekem Csanádi, melyek fehérségüket és tömörségüket tekintve a gyarmatinál semmiben alább nem állanak. A kémiai szerekből, a hamuszírból, spódiumból stb. derék mutatványokat láttam. A viaszgyertyák rosszak, a milliek szépek valának. - Nem mondhatom ki, mennyire meglepett a tárgyak célszerű és ízletes rendezése.

Ebédén az Angol Királynénál voltam, a délutánt Eötvös Pepinél, az estét egy korcsmában töltém a szokott írói társaságban.

AUGUSZTUS 16^{ka}, 17^{ke} és 18^{ka}

Feltéven magamban, hogy ezen napokat olvasásra és regényírásra szánjam, igyekeztem kivonulni a társaságokból. Következőleg nagyobb része irodalmi összeköttetéseimnek megszakadt. Találkoztam legfeljebb Petőfivel, Pálffyval és Czakóval. Természetesen Eötvöst és Csengeryt meg-meglátogattam, kikkel viszonyaim kevésbé irodalmi, mert már mélyebb, barátiabb, hogysen e nevezet alá befoglalható volna.

Minden félrevonulásom mellett igen keveset sikerült írni, és olvasmányaim is inkább a napi és havi iratokban határozódtak.

Színházban egyszer voltam, a Czakó újabb művében, Leonában. Eötvös, ki meglátogatott, ajánlá páholyát, s mi Tréfort Gusztit is ide érte s meg Csengeryt, tapsolánk itt-ott a darabnak; de egyszersmind úgy is megbírálok, hogy bizonyosan igazságosabb és szigorúbb kritikusa nem fog Czakónak közelebbről akadni, mint a 18-ik számú páholy társasága.

Ezen összefoglalt három nap utóbbikán meglátogattam még egyszer Vörösmartyt, kit - mind örökké - bormanipuláció közt találtam. Olvasta Hunyadi Lászlója második részét, s sokat beszélt az általános örökváltság minden egyéb teendők feletti előnyéről.

Ebédem mindig az Angol Királynénál; vacsorám már szállásomon a Fehér Hajónál.

18-án. Délután 5 órakor az opposzió nagy gyűlésére siettem. Többek közt jelen voltak: Batthyány Lajos és Kázmér, B. Wenckheim Béla, Teleki Laci, Zichy Manó s Ottó, Pejachevich gróf, Ráday Gidó, Lónyay Menyus, Pulszky Ferenc, Bezerédj, Kossuth, Tóth Lőrinc, Tréfort, Csengery, Vukovics Sabbás, Perczel Móric, Somogyi Tóni, Szentkirályi Móric stb. Lehetek hatvanon. Deák hiányzott betegsége mián.

Szó volt általánosan az örökváltságról, melyben Kossuth egy röpirat készítését - melyet még a múlt opposzió gyűlésén vállalt volt föl - ígerte, de nem meghatározott időre.

A népképviselétről is emlékeztek, de csak tetős-tetőjén nyargalva el az általános eszméknek. Ebben Szentkirályi készít munkát.

Azután az opposzió kasszája hozaték szóba, melyben már díjazásra s más effélére szépecske öszveg hever.

Később a városi ügyet vonták szőnyegre; de hólnapra halasztók a teendőkről irányeszmék elhatározását.

Leghosszabban mulatának a Partiumon, melynek követi az erdélyi országgyűlésre meghívtak. Kossuth általános megjegyzései után jónak látám én is inkább történelmi ügyfolyamát terjeszteni elő e kérdés körül Erdély gondolkozásának, s a kedélyek jelen hangulatával megösmertetni az opposziót, mint javaslatokba ereszkedni. Kossuth válaszolt, és megjegyzéseket tett nekem elég előzékeny modorban; noha tán minden szavamat nem kedvellette. Többen is belévegyültek; de inkább röviden. Wenckheim Béla báró, mint látszik elégtelenül azzal, hogy tán nem eléggé simán beszéltem a kormány eljárásáról, s azt sem szeretvén, hogy az ő különben nem éppen rossz nézetit - mely valami középutat akar a végletek közt föltalálni - nem pártoltam, otthagya a termet, azonban minden felöltő jele nélkül a haragnak. Határozat lön: A Partiumhoz nem írandnak a megyék fölszólítást - mint Kossuth akarta -, hogy követet ne küldjen az erdélyi diétára. - A kormánynak azon eljárását, hogy a Partiumot tetteleg nem tagosítja össze Magyarországgal, megróják ugyan gyűléseiken és minden alkalommal; de azon határok közt, mely Erdélyben nem okozand nagy recursust. Fölszólíttatni fog Erdély körlevelek által az unióra.

Ekkor Pulszky felszólított: vállalnám magamra egy röpirat készítését az unióról.

Mondám, hogy én különben is akarok ebben a tárgyban dolgozni.

AUGUSZTUS 19^{ke}

Reggel jókor Szabó Pál elküldi kéziratát hozzám.

Kilencig szobámban olvasok.

Kávéházban Kaszinó mellett.

Délben az Angol Királynénál ebédeltem. Hollósy Kornéliához közel, ki fétiseltetik az arszlánok által, noha nemigen szép és szeplőtlen erkölcsű - mint mondják.

Ötkor megint az ellenzék gyűlésén voltam, hol a városi ügy fordult szőnyegre.

A kérdés sarka ez: a múlt diétán az ellenzék akará a városok törvényhozási szavazatjogát a koordinációval összekötni, s megvonni kívánt a harmadik (vagy respective nálunk negyedik) rendtől minden befolyást, ha belszerkezetet nem eszközölhet neki. - Ily nézetben készült a munkálat, s ezen elvre bázírozva foly a vita mindkét házban.

Ebből különös anomáliák fejlődtek ki, különösen miután a többség az utasítási jogot a városok számára szintén elhatározá.

Széles census mondatott ti. ki a választókra, s ebben a felsőház is nem volt szűkkezü. Pestnek lett volna körülbelül 7000 választója. - De hát ezek utasítsák-é a követet? - Nem, mondá a diéta: mert az a megyékben virágzó korteskedés és bunkókráciára vezet. Alkotni kell kettős választás útján oly értelmes és kisszámú polgárkoszorút, melyből csak okos gondolatok mehetnek az utasítási ívekre. Jól van: elfogadtatik. De már kérdés: ha a választó gyűlés radikált tesz követté, azonban az utasító gyűlés tory-instrukciót ad, - mi történik ekkor? Megtartsa-e a tory utasítást a követ? Ekkor miért választotta meg magának a követet a radikál választó gyűlés? Ne tartsa meg? Ekkor miért adaték neki utasítás? Ki hívja őt vissza? A választó gyűlés-é, mert renegát volt küldőihez, hű lévén esküjéhez és követvén az utasítást? Vagy hívja-é vissza az utasító gyűlés; mert megszegte az utasítást, hű maradván azokhoz, kiknek mandatáriusa? Vagy tán hívja mindkettő vissza, és joga legyen számoltatni? Ez lehetséges volna akkor, ha a követ a Szent János mennyei jeleneteiben említett csodalény volna, ki szájából egyszerre meleget és hideget fű.

Még más sok csonka-bénaságban sínylik az oppozíciónak múlt diétán készült terve. De egyéb hibákról az oppozíció gyűlésében szó nem volt azonkívül, hogy alkalmat nyújt a városok számára is oly zsarnoki hatalomkörű elnököket kreálni, minők - mint mondaték - a megyei főispányok.

Szentkirályin kívül tehát hő pártolója alig volt az oppozíció múlt lépéseinek és a bizottmányi munkálatnak.

Mit kell tehát tenni?

Itt s így jön elé a centralizáló Pesti Hírlap-i párt azon igénytelen és egyszerű javaslata, hogy szakasztassék külön a városoknak diétáni résztvéte a koordinációtól, mellyel különben is össze nem függ. Eszerint a főrendektől is elfogadott széles cenзуalitásra gyorsan felépülhetnek a választási törvények. Utasításra meg nincs is szükség stb.

Kossuth felhozván, hogy ő volt a koordinációval junctimnak első indítványozója, azonban most megtért, s külön akar belrendezést s még követküldési törvényt. Ez eddig helyesen és nemesen volt mondvá.

Azonban - talán hogy a balsors jókor kiábrándítson Kossuth organizáló tehetsége iránt - Perczel megtámadja Kossuthot ezen változékonyságáért. S hogy e vádot elhárítsa, mit tőn Kossuth? Kimondá: hogy ő azért állott ezen új javaslatra, mert elő s hátra forgattatván a városi kérdés, reméli, hogy a census kihull belőle. Innön alkalmat veszen elmondani, hogy neki mi nézetei alkotmányos fejlődésünk szükséges stádiumairól. Beszél egy óráig igen szépen a legzöldebb dolgokról. A népnek tökéletes részvéte módjairól az alkotmányban minden census nélkül. A municipális szerkezetnek a felelősségre alapult képviseleti rendszerrel egyeztetéséről s más szép tárgyokról, melynek legkönnyebbike is bajosabb a circuli quadraturánál.

Ámulás miatt már azt se tudtam, hol áll fejem és a nemes gyülekezeté.

Úgy látszik, helyeseltetett Kossuth valóban ragyogó szónoklata. Azonban Batthyány Lajos gróf indítványozá, hogy mivel az opposzió feje, Deák nincs jelen, maradjon e fontos tárgy eldöntése a jövő opposziói nagygyűlésre, november 15-ére.

A színházba még elérkezhettem egy opera végére.

Onnan az Angol Királynéhez mentünk Csengeryék s Pulszkyval.

Vacsoráról Csengerynél voltam teára, hol még Czakó, Petőfi és Pálffy vala jelen.

Ezek éjfélt után egy órakor szállásomra kísérték.

.oOo.